

Könyvszemle

Judit Gellérd: *Prisoner of Liberté, Story of a Transylvanian Martyr*.
Uniquest Chico, CA, 2003

Szabadság foglya – jelképes cím –, néma kiáltással, zokogó kacagással megírt vallomásos kisregény. Az alcím már világos: egy erdélyi vértanú története. Innen tehát a soha fel nem oldódó ellentmondás.

A könyvborítón kettős vaskereszt, az egyikről vasgolyós bilincs csüng alá. Mintha „mozgókép” lenne. A vaskeresztet tartó márványtalapzaton a vértanú neve: Rev. Dr. Imre Gellérd. A könyv 136 oldalas, könnyen forgatható és oly szépen kinyílik, mintha rügy fakadna. Olvasásra kínálja szírom-lapjait.

Olyanok e rövid írások, mint egy-egy virágszirom. Amíg a csupán egy napig illatozó tölcseres kaktuszvirágot csodálhatjuk, akár el is olvashatunk egy „szíromnyi” elbeszélést. Ezek az elbeszélések viszont életregénnyé állanak össze. Ritkán, de akkor bőven áldó eső és szikkadt homoktalaj csodálatos szép virágszirmai. Hatalmas nagy, fává növő kaktuszon, amelynek tövisei – csodálatos módon – nem szúrnak, hanem mintha kapaszkodókká lennének azok számára, akik fel szeretnének hatolni e kaktuszfa magasságába, hogy messzire lássanak. Bátorság és elszántság kell e kaktusz-óriásra felmászni. Bátorság, mert ha nem megyünk közel hozzá, *akkor* szúr, de ha közel megyünk, *akkor* véd, mert tüskéi tövénél kapaszkodhatunk fel az illatos virágok nyomán. Nem tudom, van-e a valóságban ilyen kaktuszfa, de azt tudom, hogy az életrajz írója valóságos életet örökített meg e könyvben.

Az „oral history” műfajába is sorolható e szellemi-lelki munka. Számomra élmény-feldolgozó és -megosztó, őszinte és hiteles életrajzi kisregény. A szerző maga is rácsodálkozik e regényes életre, és kívülről tudja „szemléltetni” magát, vállalva ezáltal a kritikai kockázatot is. A kritika csakis a megírt munkára és nem a megélt életre vonatkozhat, még ha egybefolyik és folytatódik is a regényes valóság a jelenben.

Kiről szólnak e „kaktusz-szirmú” elbeszélések? Magáról a szerzőről, családjáról és legfőképpen a mártír unitárius lelkészről, néhai édesapjáról. Bátorság kellett e könyv megírásához. Tetszett e bátorság és tetszik az írás. S mintha manapság csak a rövid szövegek végigolvasására lenne igazán időnk... Ezen az áron abba lehet hagyni, és újra lehet olvasni...

Csakis a köszönet hangján írhatok, amiért egyáltalán kezembem tarthatom és olvashatom e munkát. Nem a leírt életről, hanem a regényről, magáról a könyvről írom mindezt.

Hogy jobban megtudjuk, ki a szerző és kiről ír, mielőtt belelapoznánk, nézzük meg a könyvborító hátlapját is. A borító felső jobb sarkában – a jövő időzőnőben – a kisregény főhősének a fényképe: a néhai édesapa a szószéken, prédikáció közben. Mellette az ajánlás, amely a könyvet a „tanúskodó irodalom” („literature of witness”) kategóriájába sorolja, és röviden beszámol arról, hogy a totalitarizmus idejében az állami titkosrendőrség által bebörtönzött vértanú emlékének adózik, akinek az áldozata *a maga korában* hiábavaló volt.

A hátlap alsó fele a szerzőt mutatja be, a bal alsó sarokban – a múlt védelmében – imádkozó fényképével együtt: George M. Williams hitvese, aki 1988 óta az Egyesült Államokban él. Judit és George az Unitárius Univerzalista Testvérgyülekezeti Program megalapítói, amelynek a szerző, dr. Gellérd Judit jelenleg tiszteletbeli elnöke, 1995-től a Californiai Berkeley-e Starr King School for Ministry tiszteletbeli doktora. Az Unitárius-Univerzalista Testvérgyülekezeti Tanács 1999-ben a „Living the Mission” kitüntetést adta neki. 2002-ben a Boston University’s School of Theology-n diplomázott, majd az Erdélyi Unitárius Egyházban szentelték unitárius lelkésszé. Tanára, a Nobel-díjas Elie Wiesel biztatására és irányítására mellett kezdte el az „oral history” tanulmányozni, amelynek gyümölcse lett e könyv is.

Lapozunk be a szétbomló oldalakból összeálló életrajzi regénybe:

Függőleges időben... Kénosban egy tíz éves pásztorfiúcskával találkozunk... majd a diákévek... „Stefan Octavian” ... az 1940-es évek ... amikor a háború elveszti a fullánkját ... a zokogó menyasszony liliosomos nászágya: szinte-ravatal ... a siménfalvi parókia Szeretetotthonából hat fiatal indul el az Unitárius Teológiára ... pár hónap alatt, önkéntes munkával épül a Művelődési Otthon, majd színjátszó-csoport és táncgyűttes veri fel a port a színpadon, a foci pályán egészséges emberek kergetik a labdát ... ebben az időben Judit (Zizi) már akkora volt, hogy Jézuskának nevezte Andor testvérét ... és 1956 ... a doktori dolgozat elkészült (gyakorlati teológia) ... de megjelent a „fekete autó” ... szemtől szembe a Securitatéval ... és kábító-injekciók ... 1959 ... Karácsonykor ezt kérdezte Zizi: hol van Édesapám? ... dr. Simén Dániel ... a fogoly élet művészete és szövevényes tortúrák ... és közös rab-karácsony ... munkatábor és az első, nem anyanyelven megírt képeslap ... a hamis hírek ... és közben csak Zizi maradt meg unitáriusnak ... nádvágás szomjasan a piszkos vízben ... élet és halál között ... az „átnevelés” ... a szabadság válsága a szabadulás után ... hímzett rongyok ... közbömbös fogadtatás ... „Szárnya és motorja lesznek mindazoknak, akik szállani szeretnének, de nem tudnak. Kantára lesznek a káros szenvedésben elveszetteknek. Őrült fegyvere lesznek a fősvénységnek és a gyűlöletnek.” ... egyedül meggyógyul ... – 30 fokos hideg télben a csőd-parókián ... az idő harangjai ... New Yerseyből, a Montclair Unitárius Univerzalista egyházközségtől 1920 óta ... szépre festett székelykapu ... válság és lehetőség a *Keresztény Magvető*nél ... megüresedett marosvásárhelyi szószék – és a püspök döntése ... Izsák Vilmos ... és a román nyelvre fordított disszertáció ... az Erdő János főjegyzőnek írt szomorú le-

vél ... Zizi a fénysugár ... a megüresedett kolozsvári szószék – és az állami válásügyi inspektor ... az elmaradt második házasság ... szobrász-házasság ... Gellérd Imre Budapesten ... újabb fenyegetések ... homoródszentmártoni karácsony: Zizi az angyal ... 1980. január 3-a, hatvanadik születésnapja ... majd két napra rá a székelyudvarhelyi temetőben a nagy hidegben Szász Dénes és Székely László tiszteletesek gyászbeszéde ... Farkas Dénes és a megtalált búcsúlevél ... „függőleges idő” Kénostól Homoródszentmártonig, a szabadság foglyaként ... gyalog közel van ... és időben lejtőre haladt, aki arra járt.

A könyv olvastán az első, sóhajtásnyi gondolat: köszönjük e megélt küzdelmes életet és e szolgálatot! És köszönjük e kisregény megírását is.

Az angol nyelvű könyvet ajánlom a tanuló teológusok számára angol nyelv-ismereti vizsgatételnek (is). Ajánlom minden angol nyelvet ismerő unitáriusnak és nem-unitáriusnak egyaránt. És várom a magyar nyelven is megszólító folytatást, ahol a kaktusz virágai számunkra havasi gyopárrá válnak.

SÁNDOR SZILÁRD

Sághy Gyula: *Házsongárdi rekviem*. [A bevezetőt írta és az I., II., III., és IV. fejezet életrajzait összeállította: dr. Györkey Jenő.] Recski Kiadó. Budapest, 2003. 291 l.

A Házsongárdi temető ma már nemcsak a kolozsváriak kincse, büszkesége, hanem összmagyar viszonylatban is számon tartott. A Magyarországról Erdélybe rendezett turistautak egyik programpontja. Tavasztól őszig bolyongnak benne a híres sírokat kereső érdeklődők. Nemrég a „magyar örökség”-jegyzékbe is beiktatták. A róla szóló irodalom egyre gazdagabb. Többen közöltek tanulmányt róla, Herepei János kötetbe gyűjtötte az 1750-ig keletkezett régi sírkövek adatait. E sorok írója is térkép-füzetet és könyvet jelentetett meg róla. 1999-ben majd 2001-ben Kiss Melitta és Pápai Ferenc a turisták igényeit kielégítő színes térképet tett közzé Budapesten.

A temető kétségtelenül háládatos fénykép-témákat nyújt. Szép fekvése, impozáns, művészi síremlékei, vagy éppen a jeles halott miatt számon tartott nyughelyei megörökítésre érdemesek. Annál is inkább, mert az állandó pusztulásnak, szándékos pusztításnak vannak kitéve. Az első róla készült album 1989-ben a Helikon Kiadó gondozásában jelent meg *Házsongárd* címmel. Százhárom felvételt Kántor László készíttette, az ihletett kíséző esszészöveget Lászlóffy Aladár írta. A kitűnő minőségű fehér-fekete képek néhány ma már dokumentum értékű, hisz a rajta szereplő kő, felirat végleg eltűnt, vagy lényegesen módosult.

Az új évezred beköszöntével Sághy Gyula budapesti filmrendező ismét aktuálisnak vélte egy Házsongárd-album összeállítását, ezúttal színes képekből, a modern nyomdatechnika nyújtotta lehetőségek felhasználásával. A kötet fővédnökéül megnyerte Jókai Annát, s így a Nemzeti Kegyeleti Bizottság támogatását, továbbá még néhány minisztériumi osztály, intézet, múzeum, közalapítvány biztosította az anyagi lehetőséget ahhoz, hogy a Recski Kiadó gondozásában 2003 decemberében megjelent kötet pompás kivitelezésű legyen.

A most Budapesten divatos, 31×23 cm-es óriásméretű album a *Házsongárdi rekviem* címet viseli, 291 oldal terjedelmű, 204 sírről, valamint 43 temetői útról-tájrról készített felvételt, továbbá 234 archív képet tartalmaz. A kötet felvételei jónak mondhatók, a sírkövek kontúrja élesen kirajzolódik a tájban, rendszerint a feliratuk is olvasható. Az őszi és téli tájfelvételek, az itt-ott feltűnő kóbor kutyákkal, a halottas kocsival megragadják a temető hangulatát, de túl sok van belőlük. A kötet szerencsés újítása, hogy nemcsak a temetői képeket tartalmazza, hanem lehetőleg a halott arcképét, néhány kötetének a címlapját is mellékelik.

Azon is lehetne vitatkozni, hogy miért pont a kötetben szereplő 204 sírről készített felvételt Sághy, hiszen a jelentős személyiségek kövei nem mind kerültek lencsevégre. De mondhatjuk, hogy ezek a sírok ihlették meg a művészt. Ha-